

SVERIGE 10.—
NORGE 10.—
DANMARK 12.—
INKL. MOMS

MYNT 3•85 KONTAKT APRIL

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

**Pampigt stor-plåtmynt toppar
Svenska Numismatiska Föreningens majauktion!**

Föreningen har glädjen att på sin auktion kunna erbjuda ett av Sveriges märkligaste mynt. Ur Sven Svenssons samling har för försäljning uttagits Karl -XI:s 8 daler-plåt 1660. Vår främste "plåtexpert" Bertel Tingström kommer att i auktionsnumret av MYNTKONTAKT/SNT närmare beskriva det ovanliga objektet. Foto: Bengt Lundberg, ATA.

Guldmyntskatten vid Stortorget i Stockholm sid 52

Medaljen över

Fredrik Bogislaus von Schwerin sid 57

Isak ibn Ahmad: en samanidisk myntherre sid 56

En rikt medaljerad klockare i Bollnäs sid 61

Liten frågesport - för nybörjare och andra sid 65

HIRSCH MYNTHANDEL AB

Grundat 1893

NU PÅ STUREPLAN 4

Just nu kan vi erbjuda våra kunder ett stort urval av svenska och utländska Guldmynt.

Prenumerationsavgiften för ett års auktionskataloger + offerter är 50 kr enbart offerter 20 kr. P.g. 70 26 86-7.

Nästa auktion äger rum i slutet av Maj!
Vi tar emot auktionsobjekt under hela året

Postadress: Stureplan 4 III, S-114 35 Stockholm, 08/11 05 56.

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar – Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlströms Mynthandel AB
Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel. 08-14 02 20

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel. 011-10 29 50

Hirsch Mynthandel AB
Stureplan 4
114 35 Stockholm, tel. 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona, tel. 0455-813 73

Malmö Mynthandel AB
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattsons Mynthandel
Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

Myntet i Malmö
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

Mynthuset
Biblioteksgatan 5, Box 7049
103 86 Stockholm, tel. 08-20 51 81, 20 60 52

Ulif Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

Norrtälje Mynthandel AB
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrtälje, tel. 0176-168 26

Numis Mynt & Frimärkshandel AB
Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel. 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Peo Mynt & Frimärken AB
Drottninggatan 19, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Specie Mynthandel HB
Storgatan 19
574 00 Vettlanda, tel. 0383-153 01

Strandbergs Mynt & Frimärkshandel AB
Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 Sthlm, tel. 08-20 81 20

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Fågelsångsgatan 5, Box 3075
250 03 Helsingborg
tel. 042-11 01 01, 13 67 42

Håkan Westerlund Mynthandel AB
Vasagatan 42, 111 42 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

MYNTKONTAKT

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag–fredag kl 10.00–13.00)

Myntkontakt:

Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

MYNTKONTAKT utkommer den
1 i månaderna februari–maj och
september–december
Prenumeration: helår 75:–

ANSVARIG UTGIVARE:
Nils-Uno Fornander

REDAKTION

Huvudredaktör:

Lars O. Lagerqvist
Adress: Box 5405

114 84 STOCKHOLM

Tel. kontorstid 08-783 94 20

Biträdande redaktörer:

Madeleine Greijer (program,
föreningar, aktuella auktioner)
Torbjörn Sundquist (annonsering)

Teknisk redaktör

(*lay-out & formgivning*):

Hans Franzén

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98 (kl. 10–13)

Annonsspriser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:–
2:a omslagssidan	1 450:–
omslagets 4:e sida	1 800:–
1/1 sida (157×220 mm)	1 200:–
2/3 sida (104×220 mm)	850:–
1/2 sida (157×108 mm)	650:–
1/3 sida (50×220 mm)	450:–
1/4 sida (76×108 mm)	350:–
1/6 sida (50×108 mm)	250:–
1/12 sida (50×52 mm)	150:–

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden

före utgivning

Heloriginalt

manus och gärna skiss.

Sändes till

Strängnäs Tryckeri AB

Box 13

152 01 STRÄNGNÄS

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Vårprogrammet 1985

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhamnsgatan 50 A (riksantikvarieämbetets lokaler). **OBS ny adress!**

April	10	Samlarträff. Medtag gärna högst 5 mynt ur Din samling som Du vill visa och kanske berätta något om. Diabilder går också bra.
	25	Sparande i äldre tider. Ian Wiséhn berättar.
Maj	11–12	Årsmöte i Västerås. <i>Övernattning:</i> Stadshotellet enkelrum/inkl frukost/: 210:– dubbelrum " " : 310:– <i>Middag</i> på Stadshotellet: kostnad per kuvert cirka 130:–. <i>Transport:</i> För att underlätta söndagens många besök ordnas transport i privata bilar från Stockholm. <i>Bindande anmälan:</i> till SNF kansli tillsammans med forskottsinsbetalning av 100:– per person till SNF postgiro 15 00 07-3 snarast men senast den 1 april. Anmälan skall innehålla: 1. deltagar lördag–söndag eller eventuellt bara del av tiden. 2. önskar hjälp ordna övernattning: enkel- eller dubbelrum? 3. önskar plats/er i bil eller har ledig plats i egen bil. 4. ange Ditt tel nr till arbetet och bostaden.
	11.5	11.00 Program (tiderna preliminära) 11.00–12.30 Samling på slottsmuseet 12.30 Besök i slottsmuseet 12.30 Lunch 13.30 Årsmöte i Rikssalen 14.30 Myntkabinetttet beses/ och Yngve Almer pratar om poletter. 15.30 Kaffé 16.00 Domkyrkan besökes 18.30 Middag på Stadshotellet. Kåseri av Lars O. Lagerqvist.
	12.5	09.15 Avfärd 09.30 Besök på Tidö slott 12.00 Besök på Skultuna Bruk 13.00 Lunch i Skultuna 14.15 Besök på Anundshög 15.30 Besök på Engsö slott
	20–21	Auktion i hörsalen, Historiska museerna, Stockholm (ingång Storgatan 41). Visning 17–18.30, därefter auktion.
	24	Sista sammanträdet före sommaren. <i>Utflykt</i> i Gustav Vasas och hans söners fotspår i Uppland/Södermanland. Avsatt redan nu en semesterdag för denna fredag! Program s 66.

Ytterligare nyheter och meddelanden se s 68.

Föreningar och mässor se s 70–71.

Den märklige storsamlaren D.G. Nescher har nyligen varit aktuell i en artikel av Torgny Lindgren (MYNTKONTAKT/SNT 1985:2, s 36 ff.). Här möter vi honom åter i en spännande berättelse om den största guldmyntskatt som veterligen påträffats i Stockholm, ja kanske i Sverige.

Guldmyntskatten vid Stortorget i Stockholm

Av Anders Frösell

I. Daniel Georg Nescher

En av de största samlarna i slutet av 1700-talet och under första fjärdedelen av 1800-talet var källarmästaren och överinspektören vid vinproberingen Daniel Georg Nescher (om hans samlingar se nedan). Fig. 1.

Han var född i Stockholm 1753, där han också bodde till sin död 1827. Hans föräldrar var källarmästaren Daniel Georg Nescher, vilken hade invandrat från Lippstadt i Westfalen, och dennes hustru i andra äktenskapet Catharina Margareta Hahr från Stockholm. Efter faderns död 1760 gifte modern om sig med källarmästaren Carl Roland.

Hos honom arbetade Nescher i flera år. Han lånade även ut sitt farsarv till denne. Då det gick ekonomiskt illa för Roland, förlorade Nescher alla sina pengar. Det enda han hade kvar var den Rolandska källaren Gripen i De la Gardieska huset på Drottninggatan. Han lyckades dock så småningom förtjäna en anseelig förmögenhet. Denna använde han till att skapa en av den tidens större samlingar.

Nescher gifte sig 1787 med Catharina Johanna Lüttkens och levde med henne i ett lyckligt äktenskap. De fick två söner (fig. 1). Den förste av dessa, Daniel Georg (efter fadern och farfadern), tjänstgjorde flera år vid riksbanken, men blev senare lantbrukare. Den andre, Adolf Johan, blev källarmästare liksom sin far och farfar.

Neschers samlarverksamhet tog sin början år 1770 med att han gick in för att samla böcker och handskrifter. Efter hans död trycktes 1828 en auktionskatalog över denna samling. Den upptar över 5600 nummer; bland handskrifterna fanns bland annat 300 kungabrev i original, de äldsta från Kristoffer av Bayern och Karl Knutsson Bonde. Större delen av biblioteket bestod

av historisk litteratur. Auktionen blev dock aldrig av. I stället köpte Kungliga biblioteket (KB) hela biblioteket för 7000 riksdaler banco (Rd bco). Därefter har en hel del böcker sålts på KB:s dublettauktioner. År 1785 började Nescher samla porträtt. Denna samlings svenska del innehöll 5285 objekt då den 1815 köptes av Karl XIII. Kungen skänkte samlingen till KB men återtog den senare. Under Oskar I:s regering kom den åter till KB. Den utländska porträttsamlingen bestod av 30 000 objekt då den var som störst.

År 1796 utökade Nescher sitt samlarområde ytterligare. Han skriver själv i sin biografi följande (manuskript i KB, delvis publicerat av Harald Schiller 1931):

”Svenska mynt- och medalliesamlingarne togo sin början i febr: 1796. Igenom inköp af dels hela cabinetter, såsom: Modéers, Ekmans, Oldenburgs, m fl.; dels wissa delar af sådane på auktioner och annars, såsom utur: Bentzelstiernas, DeBesches, Celsings, Christiernus, m fl inrikes; samt utur: Suhms, Windmöhls, Hjelmsstiernas, m fl i Köpenhamn, Lengnichs i Danzig och andre utländske myntsamlingar; hos guldsmeder och private gjorde inköp, och utrikes ifrån af mig införskrefne piecer, har, med mycken kostnad och möda denna min samling wunnit en ovanlig fullständighet”.

Över Archidiakonus Carl Benjamin Lengnichs samling finns en auktionskatalog från 1796 i KB; även över de danska samlingarna finns auktionskataloger bevarade. Där emot har jag ej lyckats finna något bevarat om de svenska samlingarna, men de personer vars samlingar Nescher köpte i sin helhet torde vara följande: Adolf Modéer (1739–99), lantmätare och författare till den av B.E. Hildebrand så hårt kritiserade boken ”Inledning til närmare kunskap om swenske mynt och skådepenningar”; Mårten Rein-

hold Ekman (1761–1818), bankokommissarie från 1805, till vilken Nescher sålde 18 000 utländska porträtt ur sin samling för 900 Rd bco; Carl Ernst Oldenburg (1744–1812), handelsborgmästare, riksdagsman och 1801–10 ledamot i bankofullmäktige för borgarståndet. Han var även personlig vän med Bellman. Nescher efterträdde Oldenburg som stormästare i det muntra sällskapet Par Bricole 1812, men blev senare tvingad att avgå. Utöver detta samlade Nescher även antikviteter, konstarbeten, snäckor, mineralier, växter m m.

Över större delen av sina samlingar förde Nescher noggranna anteckningar med en mycket vacker och lättläst handstil (fig. 2). Vad gäller myntsamlingarna finns minst fyra exemplar av C.R. Berchs *Swenska mynt och kongliga skådepenningar*, vilka har interfolierats och försatts med anteckningar av Nescher vid olika perioder. Där har han noterat om varierande årtal och inskrifter, ibland även varifrån hans mynt kommer och var vissa rariteter finns. Böckerna är följande:

1. Den första avslutade av dessa finns i f d Bankmuseet, vilket i dag ingår i Kungliga Myntkabinettet (KMK). I detta exemplar är noteringarna avslutade före 1804, då inget nämns om den guldmyntskatt i Gamla stan i Stockholm till vilken jag kommer längre fram.
2. I KMK, ur Riksbankens samling, där den redan 1832 omnämns av B. E. Hildebrand. Även i denna volym är noteringarna avslutade före 1804. Här är dock inskrivet avsevärt mer än i föregående exemplar.
3. I KB:s handskriftsavdelning, dit det kom senast 1843. Detta exemplar är fört till 1808, då han här har förtecknat sin första samling, vilken då såldes.
4. I KMK. Detta exemplar inbyttes i april 1863 mot mynt av grosshandlaren Borgman. Före honom hade det tillhört Axel Fröling och Carl Scharp, enligt notering i boken. Det exemplar som såldes för 16 Rd rmt på Frölings auktion 1858 (köpare Meinander), liksom nummer 636–637 i Neschers ”auktionskatalog” från 1828, bör vara identiskt med detta. Här är hans andra samling upptagen, men han nämner även många objekt ”i min förra samling”. Däremot var det exemplar som sål-

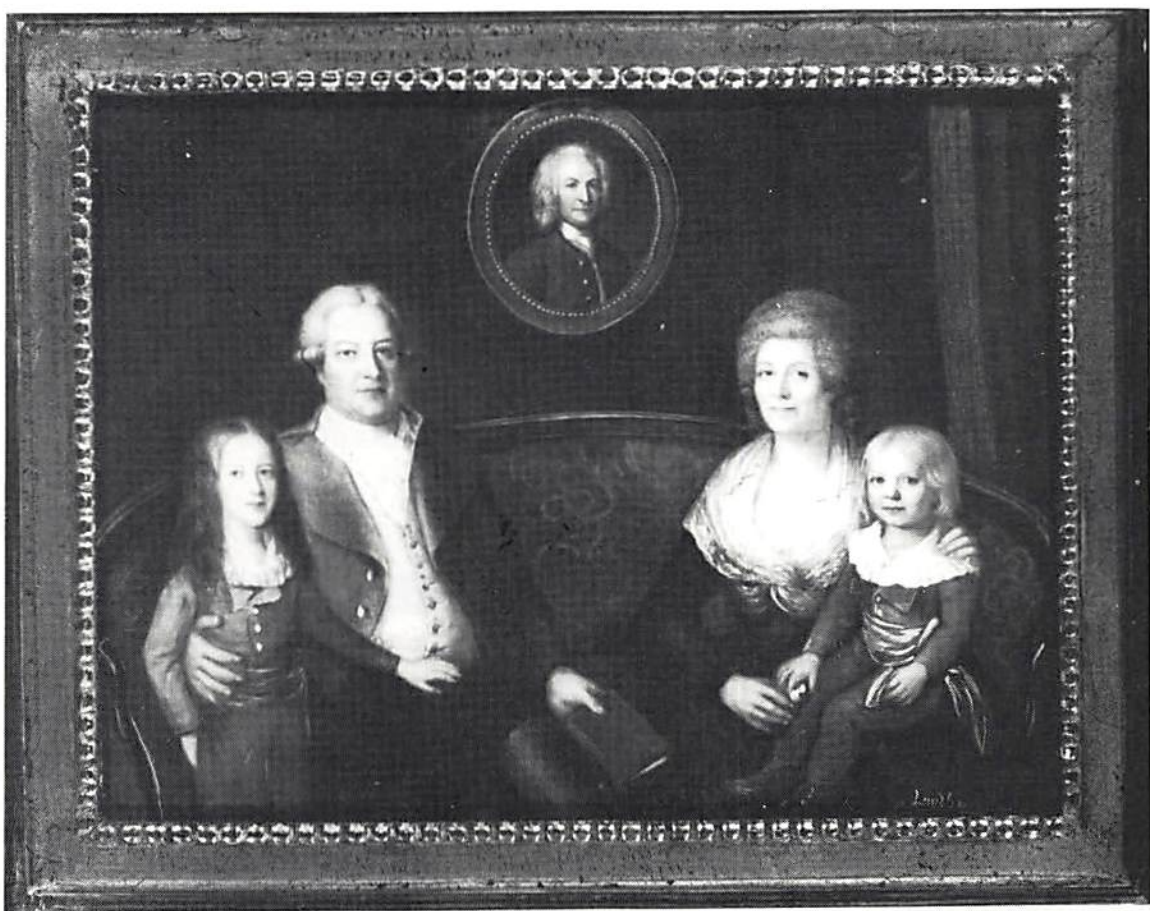

Fig. 1. Familjen Nescher, Daniel Georg och Chatarina Johanna med sönerna Daniel Georg och Adolf Johan på 1790-talet. Foto: SPA. Detta är i sin tur taget efter ett laverat foto av originalet, vars såväl ägare som konstnär ej kan identifieras.

des på Numismatiska föreningens auktion 1975, vilket i auktionskatalogen uppgavs ha noteringar av Nescher på de interfolierade bladen, ej skrivet med hans vackra handstil.

2. Gulds-katten

I *Numismatiska meddelanden XIV* (1896), s 54, finns den notis som gav mig uppslaget till denna artikel. Där står följande:

"Uti ett bref från C. C. Gjörvell den 6 juli 1804 läses: skatt, funnen i dessa dagar invid Stockholms Stortorg. En urmakare, Beurling, köper et Hus bredvid det gamla Grilliska, tillika Hörnhus åt Svartmangatan; han rifver inne uti, för at lägga et fastare Fundament för spis och kakelugn; under gräfningen möter en stor fyrkantig sten, man borttager den, och finner en stor skatt uti ren och fin sand förvarad, bestående uti en stor massiv Guldkedja, för en Herreman eller Vederlike at bära om halsen samt sedan långt nedhängande, såsom det fordomdags brukligt var; vidare Fruntimers armband af guld, och slutligen

flere hundra Guldmynt af diverse slag, ibland hvilka det nyaste eller sist slagne var en Kon. Carl Gustafs Dukat af år 1657. Således har denna skatt näst efter detta årtal blifvit nedgräfd. Nu rannsakas efter forndne ägare af Huset. Min Sagesman är Hr Nescher, som sjelf sett Fyndet."

I det tredje av ovan nämnda exemplaren av Berchs bok noterar Nescher vid Karl IX:s 16-mark i guld 1610:

"3a Alldeles dylikt XVI mark som no:3; men med årtalet 1607. Af denna sort woro äfven af åren 1608, 09, 10 och 11 ibland fyndet wid Stora torget år 1804".

Vid Gustav II Adolf 20-markers noterar han ett avslag i guld:

"Alldeles dylik som no:36a ibland 20 markerna härefter pag.115 men med årtalen 1617 och utan åsatt värde, uti min samling kommen af fyndet uti uhr fabrikören Beurlings hus wid Stora torget år 1804. Väger 10 1/2 dukat och har fordom haft ögla öfverst" (fig. 3).

Om man eventuellt bortser från den utanför Öland nyligen hittade guld-

myntskatten från skeppet Kronan är denna skatt vid Stortorget, med det uppgivna antalet av flera hundra guldmynt, troligen det största fynd av guldmynt som gjorts i Sverige. Av alla dessa mynt finns endast noteringar bevarade om sju stycken. Av dessa sju mynt har Nescher tydligen köpt två. Med tanke på att alla år från 1607 till 1611 av Karl IX:s 16-markers fanns representerade i skatten (inklusive det i dag okända årtalet 1609!?) är det ej omöjligt att det var många av dessa i fyndet. Kanske flertalet av dem som i dag finns i enskilda samlingar och även många av dem i offentliga. Noteringen om att Gustav II Adolfs praktmynt till kröningen tidigare haft ögla är intressant, då detta innebär att ögla som den burits borttagits senast 50 år efter det att myntet präglats. Redan Berch framförde möjligheten av att de stora guldmynten utdelats. Man kan tänka sig, att den som blifvit tilldelad en sådan belöning, ville visa sin i

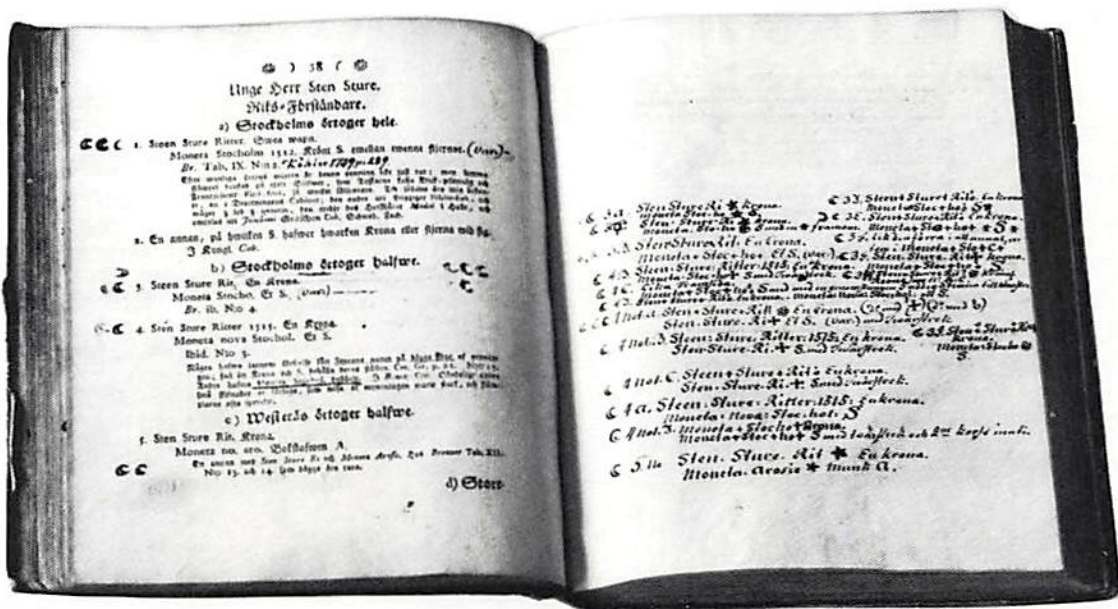

Fig. 2. Noteringar av Neschers hand i KMK:s exemplar av Berchs interfolierade verk. Foto: Bengt A. Lundberg, Raå.

nåder tilldelade penning och därför låtit montera dit en ögla. Efter det att denna person avlidit, demonterades ögla och "dekorationen" blev ett "vanligt" mynt (av de större praktmynten från Gustav II Adolf finns endast bevarade, av Hildebrand nr 155, denna tiодукat och två sexdukater, respektive av Hildebrand nr 156, en tolvdukater och en tiодукat. Av dessa fem har i alla fall minst tre haft en nu bortmonterad ögla). Viktuppgifterna om detta praktmynt har varierat genom tiderna. Nescher angav 10,5 och Hildebrand 9 29/32 dukater. I verkligheten väger den 34,95 gram, vilket motsvarar 10,15 i 1617 års dukatvikt. Äldre vägningar är tydligen ej att lita till.

Vid Karl X Gustavs dukat har Nescher dock ej gjort någon notering, tyvärr ej heller vad gäller övriga mynt i skatten. Ej heller finns några guldmünt nämnda i P.H. Beurlings boutredning vid hans död 1806. Men vad hände då med alla mynten? Vare sig på myntkabinettet eller i tidningar från den tiden finns några noteringar om skatten. Den lilla exklusiva skara av myntsamlare, som i de flesta fall enbart var typsamlare med Brenners och Berchs verk som förebilder, kunde knappast absorbera alla mynt. Det troliga är väl därför att den största delen såldes av Beurling till någon guldsmed för nedsmältning.

Sammansättning av gulds skatten:

"Flera hundra guldmünt"; fördelade på:

KARL IX: 16 marker 1607, 08, 09, 10 och 11. Okänt antal av respektive år.

GUSTAV II ADOLF: Praktmynt, 10 dukater 1617. 1 st.

KARL X GUSTAV: Dukater 1657, (m.fl. år?). Okänt antal.

Övriga mynt: ??

Övrigt: Massiv halskedja och ett armband.

Den kända sammansättningen är något märklig med sin enda dukat från 1657 och de övriga sex mellan 40 och 50 år gamla.

3. Huset

Vilket är då huset och vilka var dess innehavare? (Fig.4). Adressen är Stortorget 5, Svartmangatan 7 med kvartersnamnet Cepheus 22.

Idag ägs det, liksom grannhuset, av stadsmissionen. De köpte huset 1913 av en sondotter till den ovan nämnda hovurmakaren Per Henrik Beurling, vilken hade köpt det 1803 av kamrer Hans August Rosentvist. Den ene av Beurlings söner var för övrigt medaljgravören Carl Henrik Beurling, vars yrkesutbildning kanske delvis bekostats av guldmüntskatten. Om denne se *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1967.

Enligt tillgänglig litteratur anses huset vara byggt strax före mitten av 1600-talet.

Men går vi tillbaka till 7 februari 1680 finner vi, i stadssekreterarens registratur, bankokommissariens Johan Gerdes fastebrev. Där sägs att han av Tobias Henning köper ett stenhus för 18 000 daler, beläget vid Stora torget och Svartmunkagatan "bestående af längd och bredd som i den förre fastebrevvenn af den 8 aprilis år 1583 och den 15 november 1645".

Det första av dessa fastebrev verkar ej finnas bevarat, men då det andra gäller Tobias faders köp av huset, så bör väl det från 1583 härröra från det år då huset byggdes. Tobias Hennings fader var barberare Hans Henning. Han var född i Schlesien. Barberare eller bardskärare, vilket var Hennings yrke, kallades de "enklare" läkarna vid denna tid. Han står 1641 upptagen som den äldste bisittaren i bardskärarämbetet och är även nämnd som den främste i den kupa som åtföljer drottning Kristinas privilegier för ämbetet 1646. Hans Henning hade från år 1633 hyrt huset vid Stortorget av guldsmeden Franz Heile och rådmannen Johan Hansson, båda från Åbo. Dessa två hade i sin tur ärvt huset efter Johan Hanssons mor. Tretton år senare köper Henning huset av dessa två. Utöver den ovan nämnda Tobias hade han en son vilken dog år 1653. År 1659 avlider hans hustru och själv dör han 1665. I Nicolai dödsbok står även

Fig. 3. Gustav II Adolf, 10 dukater 1617. Kungl. Myntkabinetet inv.nr 4562. Från skatten i Gamla Stan. Foto: Nils Lagergren, ATA.

kostnaden för begravningarna upptagna. Dessa är, för sonen "tio daler kopparmynt", för modern "50" och för Hans Henning "20 riksdaler=100 daler kopparmynt". Slutmyntet i skatten var 1657 och Hans Henning dör 1665. Detta gör det högst troligt att han har gömt undan skatten. År 1672 har för övrigt en Christian Giessler en fordran på Tobias Henning, med huset som säkerhet. Är kanske Tobias 1680 tvungen att sälja huset därför att hans far gömt för mögenheten?

4. Neschers myntsamlingars vandringar

Nescher skapade, som tidigare antytts, två stora myntsamlingar. Den andra av dessa såldes efter hans död 1827 till grosshandlarbröderna Scharp. Johan Scharp köpte personmedaljerna för 3000 Rd bco; brodern Carl betalade för mynten och de kungliga medaljerna 6000 Rd bco. Carl sålde 1844 sin samling, t o m Fredrik I, till kamreraren Axel Fröling, vilken delade denna med expeditionschefen Curt Fredrik Meinander. De plockade antagligen ur en hel del mynt; därefter sålde de resten av samlingen på auktion 1844 (C. Scharps auktion). Fröling återropade många av mynten; även Meinander köpte mycket. Dessa två herrar köpte år 1847 tillsammans med fältkamrer C.P. Humble även Neschers första samling. Denna samling, i vilken bland annat praktmyntet från 1617 ingick, hade Nescher 1808 sålt till D. G. Hildebrand på Ericsberg för 3600 Rd bco. Om denna försäljning skriver Nescher själv:

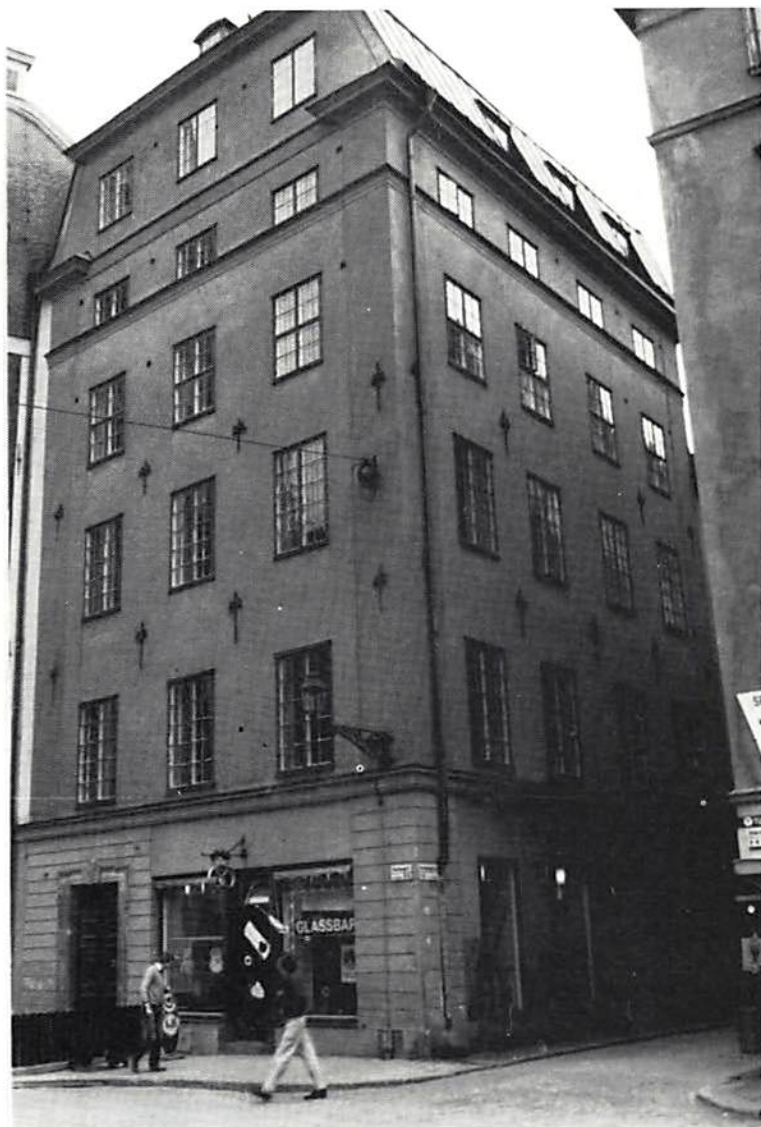

Fig. 4. Hans Hennings hus vid Stortorget. Foto: A. Frösell.

"Detta, af mig, under en swår Nerv-sjukdom, oklokt afslutade köp, kan jag aldrig nog ångra; ty för 8000 Rd beo kan ej en dylik sällsynt och fullständig Myntsamling återförskaffas."

Året efter övergick Ericsson och myntsamlingen i släkten Bondes ägo, av vilka Fröling köpte samlingen. Om denna transaktion har Y. Almer och I. Carlsson tidigare redogjort för i *Skandinavisk numismatik* 1978 nr 3. Den auktion som 1847 hölls på bokauktionskammaren i Stockholm hade som inlämnare Fröling, men har senare felaktigt kallats "Bondeska dublett-auktionen"; på KB:s exemplar av auktionskatalogen står dock mycket riktigt noterat, troligen av G. E. Klemming, "Neschers samling". Tiodukaten var dock ej med på denna auktion. Tio år senare, vid Frölings död, köper Meinander tillsammans med grosshandlare Borgman den oerhörd fina Frölingska myntsamlingen och lämnar in den till bokauktionskammaren för försäljning. Då dyker 10-dukat upp igen och Meinander köper då denna för 157:50 Rd rmt, det högsta pris som uppnåddes på de tre auktionerna.

Meinander, vilken tidigare på 1800-talet ärvt en liten myntsamling av sin far, hade under en lång följd av år köpt många av de rariteter som varit till salu. 1871 sålde han sin samling till staten för 20 000 rd rmt. KMK plockade ut vad de behövde, vilket visade sig vara 69 mynt och medaljer i guld, 953 i silver, 110 i koppar och 6 i övriga metaller. Den för Statens historiska museum och Kungl. Myntkabinetet till 1975 gemensamma, delvis handskrivna katalogen visar, att förväret noga katalogiserats som inventarium nr 4562. 10-dukat har där under nr 368 och vi läser: "Guld 9^{24/32} dukat" (alltså ännu en viktuppgift), samt "Tjugomark, värdet utplånadt". Tyvärr har mynten inlagts utan proveniens; i detta fall råder dock ingen tvekan om identiteten.

Resten av Meinanders mynt såldes på auktion 1872. De 2228 numren inbringade netto 15 325:06 rd rmt.

De bästa bitarna fanns nog ändå kvar i den tredjedel som KMK behöll, och dessa mynt kostade således staten endast 4674 rd 94 öre rmt. I katalogen hos KMK har de inv.nr 4562. Bland köparna på auktionen återfanns de flesta av den tidens

stora samlare, såsom Oldenburg, Stiernstedt, Bonde, von Platen, Wedberg, Bille-Brahe, Snoilsky m fl.

Vad gäller Nescher kan jag också nämna att han ej, som i några fall påstått, ägde något 10-dalers plåtmynt. Däremot beskriver han det exemplar som då fanns i Riksbankens samling. Men han, liksom Stiernstedt, beskriver det felaktigt.

Källor, otryckta:

Antikvarisk-Topografiska Arkivet (ATA).
Kungl. Biblioteket (KB).
Kungl. Myntkabinetet (KMK).
Statens historiska museum, inventarium.
Stockholms stadsarkiv.

Källor, tryckta:

B. Ahlström, Y. Almer, B. Hemmingsson: Sveriges mynt 1521–1977. Stockholm 1976.
C.R. Berch: Svenska mynt och kongliga skåde-penningar...Uppsala 1773.
B. E. Hildebrand: Upplysningar till Sveriges mynthistoria. Lund 1831–32.
B. E. Hildebrand: Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer...Stockholm 1874–75.
Th. Högberg: Svenska numismatiker under fyra sekler. Göteborg 1962.
R. Josephson: Borgarhus i Gamla Stockholm. Stockholm 1916.
A. Kinberg: Par Bricoles gustavian-ska period. Stockholm 1903.
T. O-son Nordberg: Gamla Stan i Stockholm. Stockholm 1975.
J.F. Sacklén: Sveriges läkarehistoria ifrån konung Gustaf I:s tid... 1–2. 1822–35.
H. Schiller: Med kalesch genom Sverige. Stockholm 1931.
Nordisk numismatisk årsskrift.
Numismatiska Meddelanden.
Diverse auktionskataloger.

Medalj över kungajakten Drott

Drott byggdes som minfartyget *Ran* vid Bergsundsvarvet 1877, 1882 — 83 blev hon chefsfartyget *Drott*. Redan år 1884 gjorde Oscar II sin första resa med henne. Sedan blev det Östersjön och Västkusten praktiskt taget varje sommar fram till 1907 då kungen avled i december. När fartyget såldes för skrotning till Danmark 1924 togs en del utrustning till vara och hamnade på Statens sjöhistoriska museum.

Den avbildade medaljen över *Drott* är utförd av Gustaf Ekwall (f. 1858, d. 1920). Ekwall var verksam som gravör i Göteborg åren 1881 — 1914 och därefter i Alingsås till sin död. Även brodern Hugo Ekwall var under ett antal år medaljgravör och kom att utföra ett 30-tal medaljer. Gustaf Ekwalls verkstadsutrustning och verktyg finns sedan 1937 i Göteborgs museum. Många av hans medaljer finns publicerade i *Numismatiska Meddelanden* 10, 13, 17 och 24. Jag har dock ej kunnat finna *Drott*medaljen i dessa verk.

Medaljen som är av brons mäter 21 mm i diameter. Den inköptes till Kungl. Myntkabinetet vid SNF:s auktion i juni 1949 tillsammans med 700 andra medaljer vilka kostade oss 567:50 (inv. 24 162:83).

Åtsidan visar Oscar II:s vänstra profil med följande text kring randen: OSCAR II SVERIGES o. NORGES KONUNG. Vid halvsavskärningen sign. G.E.

Frånsidan visar Drotts högra sida. I exerguen namnet DROTT.

Anledningen till att medaljen präglades är för mig okänd. Kanske delades medaljen ut bland besättningen på *Drott*?

I.W.

Foto: J. Tamsalu, KMK

Kring medaljen över Fredrik Bogislaus von Schwerin

Av Torgny Lindgren

Kontraktsposten i Sala greve *Fredrik Bogislaus von Schwerin*, f. den 7 oktober 1764, d. den 9 april 1834, började sin politiska bana vid 1812 års riksdag; han deltog sedan i alla följande riksdagar, så länge han levde. Han var en framstående ekonom och fick snart stort inflytande.

Schwerin valdes 1823 till bankofullmäktig för adeln och blev, såsom greve, omedelbart fullmäktiges ordförande. Vid 1828–1830 års riksdag var han ordförande i statsutskottet och genomdrev de viktiga lagarna angående myntbestämningen och för rikets ständers bank den 1 mars 1830; genom dessa lagar fick den långdragna realisationsfrågan sin principiella lösning. Under de följande åren arbetade Schwerin med stor iver för realisationens snara verkställighet. Vid samtliga bankofullmäktigsammanträden under första kvartalet 1834 anmäldes han vara av sjukdom hindrad att delta. Men i varje fall vid några tillfällen under januari 1834 kunde han delta i arbetet genom att skicka in skriftliga förslag och promemorior. Ehuru dödssjuk infann han sig den 13 mars 1834 på riddarhuset, där han talade mot uppskov med verkställandet av realisationsbeslutet.

Schwerins ihärdiga och principfasta arbete för realisationen måste ha väckt beundran bland övriga bankofullmäktige. De beslöt att låta slå en medalj över sin ordförande. På fullmäktiges vägnar ingav politie- och byggningsborgmästaren i Stockholm Nils Sandblad, som var bankofullmäktig för borgarståndet, följande skrivelse till vitterhetsakademien.

Till kongl. vitterhets, historie & antikvitets akademien.

Fullmäktige i rikets ständers bank hafva beslutat låta prägla en medaille af samma storlek som minnespenningen öfver Leopolds 70 födelsedag, föreställande å ena sidan profsten greve von Schwerins bröstbild med omskrift: *Fred: Bog: a Schwerin Comes* och därunder aflämningens dag och årtal; å andra sidan en eklöfskrans och därinnuti motto *Justo et tenaci*, därunder *Collegæ et amici*.

Härå anhålles om kongl. akademien benägna approbation och protocols utdrag till rättelse för medailleuren Frumerie.

Stockholm 13 mars 1834

N. Sandblad
på banko fullmäktiges vägnar

"Fullmäktige i rikets ständers bank hafva beslutat" – det är egentligen en ganska missvisande formulering. Frågan om denna medalj har inte dryftats vid något protokollfört fullmäktigsammanträde; över huvud taget har ingenting om medaljen påträffats i bankens arkiv. Medaljen är ett enskilt företag af fullmäktige såsom Schwerins ämbetsbröder och vänner, *Collegæ et amici*, inte såsom bankens styresmän.

Beslutet att medaljen över Schwerin skulle vara av samma storlek som medaljen över Leopold berodde nog på önskemål från Mauritz Frumerie, som hade graverat Leopolds medalj och nu tydligtvis var vidtalad att gravera Schwerins.

Vitterhetsakademien anmodade kanslirådet Per Adam Wallmark att uttala sig om medaljförslaget. Wallmark föreslog ett viktigt tillägg: eklöfskransen borde innesluta "ett af mynt uppfyllt ymnighets horn".

d. 8 april 1834

Ödmjukaste utlåtande, i anledning af förslaget till en minnespenning öfver herr greve v. Schwerin.

Då herr greven under en lång följd af år, dels såsom representant

och dels genom sina så väl under som imellan riksdagarna utgifna skrifter samt nu senast såsom medlem och ordförande af bankostyrelsen, hufvudsakligen sysselsatt sig med vår allmänna hushållning och verkat för återförandet af reda och rättvisa i vårt penningverk, så har jag trott, att en så allmän och nästan bannal sinnebild af medborgerliga förtjenster som eklöfskransen icke i detta fall kan användas utan tilläggande af någon annan, som närmare bestämmer egenskapen af desamma; och får jag altså underställa kongl. akademien bepröfvande, om den icke skulle kunna föreställas inneslutande ett af mynt uppfyllt ymnighets horn. Det är den vanliga sinnebild af allmänt välstånd och hänvisar tillika, då den redan finnes begagnad på bankens sedlar, på grevens förtjenster om dess förvaltning. Inskriften förblifver densamma.

Stockholm d. 2 april 1834

P.A. Wallmark

Vitterhetsakademien godkände den 8 april 1834 det ingivna förslaget till medalj över Schwerin med tillägg av det av Wallmark önskade ymnighetshornet. – Som vi har visat i MYNTKONTAKT 1977:10, har ymnighetshorn mycket gammal hävd som symbol för banken.

I medaljförslaget heter det, som vi nyss såg, att "aflämningens dag och årtal" skulle sättas under Schwerins bild. Det är svårt att säga, vad förslagsställarna menade med

Medalj över Fredrik Bogislaus von Schwerin. Graverad av Mauritz Frumerie. I Kongl. Myntkabinetet. Foto Nils Lagergren, ATA.

Kungl. Myntkabinettet

Utställningar:
Ingång Narvavägen (hörnet
Linnégatan), 2 tr.
Stockholm

Aktuell programinformation:

08-783 94 00

Museet:
Tisdag – söndag 11 – 16
Måndag stängt
Besöks tid: tisdag 13 – 16
(ingång Narvavägen)
Besöksadress (efter
överenskommelse
om tid per telefon):
Storgatan 41

Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel.: 08-783 94 00

detta uttryck, när förslaget ingavs. Det datum, som i sinom tid kom dit, blev den 1 oktober 1834 – den dag, då banken öppnades för utväxling av silver efter en omräkningsgrund av 1 riksdaler specie = 128 skilling eller $2\frac{2}{3}$ riksdaler i bankens sedlar. Då hade Schwerin varit död i mer än ett halvt år.

B.E. Hildebrand säger i sitt arbete om "enskilda" medaljer, att medaljen över Schwerin är slagen av fullmäktige i rikets ständers bank med anledning av det svenska myntväsendets ordnande genom realisationen, som Schwerin länge hade kämpat för. B.E. Hycert skriver på samma sätt – men byter ut det riktiga "genom realisationen" mot det intetsägande "genom en reglering".

Även om medaljen över Fredrik Bogislaus von Schwerin inte är slagen av banken såsom institution hör den givetvis i eminent grad till riksbankens medaljhistoria.

Isak ibn Ahmad

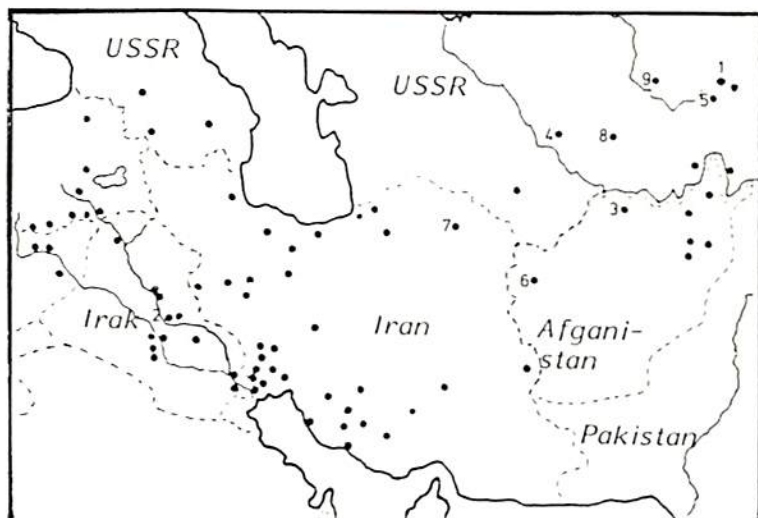
En ovanlig samanidisk myntherre

Av Kjell Brisholm

Det är förmodligen inte många som hört talas om Isak ibn Ahmad. Om så är fallet är det inte så underligt, eftersom hans tid bland maktens boningar inskränkte sig till några få men desto mer intensiva månader under år 914 e.Kr. (=det muslimska året 301 som varade från 7 augusti 913 till 26 juli 914). Hans familj och släkt utgjorde basen för den sk samanidiska dynastin, vilken innehade makten över Khurasan och Transoxanien. Dessa områden motsvaras idag av norra Iran, norra Afghanistan samt de sydliga sovjetrepubliker som gränsar mot dessa båda länder. Samaniderna hade visserligen makten över nyss nämnda områden, men den hade de officiellt tilldelats av den abbasidiske kalifen i Bagdad. Denne hade överhögheten över hela kalifatet, alltså även de östra områdena, men denna överhöghet började dock från slutet av 800-talet alltmer krympa ihop till att endast omfatta ett visst religiöst inflytande, från att tidigare ha inneburit en såväl religiös som världslig makt. Samanidernas maktperiod, som varade åren 892 – ca 950, har

på ett markant sätt avspeglat sig i de skandinaviska vikingatida myntfynden: mynt präglade av samanidiska myntherrar utgör ca 90% av de islamska 900-talsmynten.

Hur kommer Isak ibn Ahmad in i det maktpolitiska sammanhanget under senare hälften av 800-talet och början av 900-talet? Hans släkt, den samanidiska dynastin, var av iransk härkomst. Släkten hade tidigare, på 700-talet, höga poster i flera stora städer i Transoxanien. Grundaren av dynastin var en viss Saman-Khudat, som också gav sitt namn åt denna. Han var dihqan eller lokalhärskare över orten Saman i Balkh-provinsen (i nuvarande norra Afghanistan). Det sägs att han hade en son, Asad, och om denne finns inte mer upplysningar än att han i sin tur hade fyra söner, nämligen Nuh, Ahmad, Yahya och Ilyas. Dessa blev senare i livet, i ovan nämnd ordning, guvernörer över städerna Samarkand, Farghanah, al-Shash och Harat. Efter den äldste sonen Nuhs död år 842 blev Ahmad släktens ledare.

1. Akhsikath	6. Harat
2. Bagdad	7. Naisabur
3. Balkh	8. Samarkand
4. Bukhara	9. al-Shash
5. Farghanah	

Ahmad fick nio söner, varav tre tilldrar sig det största intresset, nämligen Nasr, Ismail och ISAK. Efter det att Ahmad efterträtt sin bror Nuh, skickade han sin äldste son Nasr till Samarkand, för att där efterträda Nuh som guvernör. Ahmad själv avled år 864 efter 22 år som släktens överhuvud och Nasr tog över efter fadern, men han stannade kvar i Samarkand. 11 år senare, år 875, fick Nasr av den abbasidiske kalifen al-Mutamid befogenhet att administrera hela Transoxanien. Nasr skickade sin yngre bror Ismail till Bukhara, som året innan (874) hade kommit under samandiskt herravälde. Ännu säger källorna inget om den tredje brodern Isak. Vid Nasrs död år 892 tillträdde Ismail som släktens/dynastins ledare. Vid denna tidpunkt utnämndes han av kalifen dessutom till emir. Denna titel innebar att han fick förutom administrativa även politiska och religiösa befogenheter över Transoxanien samt över Khurasan. Staden Bukhara blev från och med nu huvudstad i emiratet. Detta år, 892 (279 efter Hidjrah), brukar man räkna som det egentliga begynnelseåret för samaniddynastin.

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd-fred 10-17
tel 0455/81373

Adressändring!

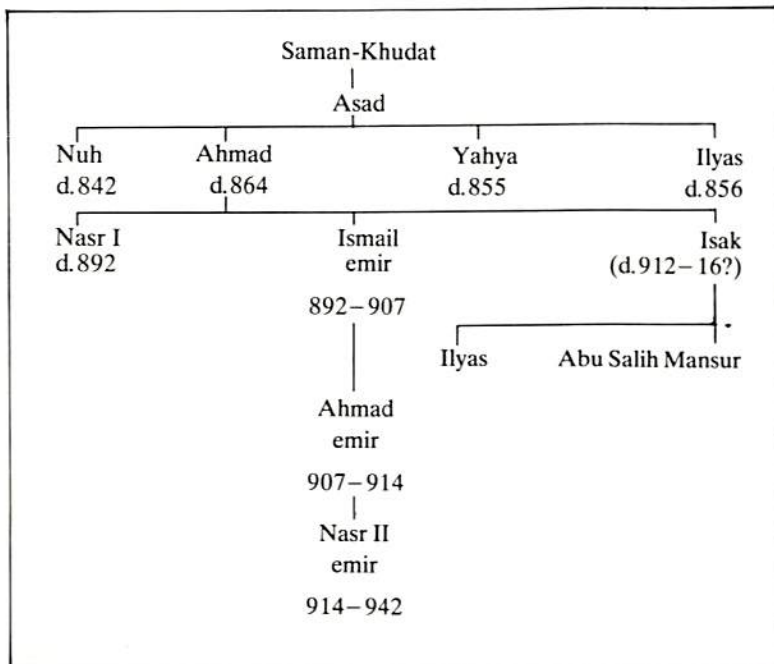
Använd postens adressändringsblankett, som du sänder till:

MYNTKONTAKT
Svenska
Numismatiska
Föreningen
Östermalmsgatan 81
114 50 STOCKHOLM

kand och Akhsikath (huvudstad i provinsen Farghanah) samt med Ismails äldre bror Nasr som myntherre från Samarkand och al-Shash. Silvermyntningen ökar kraftigt under Ismail och fortsätter med oförminskad styrka under efterträdarna Ahmad och Nasr. I de skandinaviska fynden ligger, kvantitativt sett per år, Ismail i topp tätt följd av Ahmad, medan Nasr-mynten ser ut att avta successivt. Detta kan givetvis bero på flera olika faktorer, t ex intensiteten i de skandinaviska handelsförbindelserna och en varierande myntproduktion i kalifatet.

Ismail dog år 907 och efterträddes av sin son Ahmad, som innehade emiratet fram till början av år 914 då han mördades, troligen av medlemmar ur sin egen vaktstyrka. Ahmads son Nasr, vid denna tidpunkt endast 8 år gammal, var redan utsedd till regent och stod i begrepp att tillträda. I detta sammanhang dyker Isak ibn Ahmad, den lille Nasrs fars farbror, upp. Han hade under sin brorson Ahmads regeringstid tilldelats posten som guvernör över Samarkand. När Isak får höra nyheten om Ahmads död, ser han sig som den självklare och mest kompetente efterträdaren, i synnerhet i jämförelse med den blott 8-årige Nasr. Han gör uppror i Samarkand, där han sedan länge har befolkningens stöd, och tågar därefter mot centralorten Bukhara, för att också där göra uppror. Han lämnar en av sina söner, Ilyas, i sitt ställe i Samarkand, medan en annan son, Abu Salih Mansur, gör uppror i Naisabur (Nishapur) och tar kontrollen i sin faders namn. Isak gör två försök att erövra Bukhara, men båda gångerna får han se sig besegrad av samanidmirernas lojale överbefälhavare Humuya ibn Ali. Vid Isaks andra försök förföljer Hamuya honom till Samarkand och återtar staden. Isak blir tillfångtagen och förs till Bukhara, där han hålls fängslad, förmodligen till sin död (källorna anger inget dödsår). Isaks son Ilyas lyckas fly till Farghanah, medan Abu Salih Mansur, den andre sonen som gjort uppror i Naisabur, dör där innan Hamuyas trupper anländer.

Isaks upprorstid varade från slutet av januari 914 till maj/juni samma år, alltså endast några få månader. Som upprorsledare var det ange-

Förenklad geneologi över samaniderna t.o.m. Nasr II

Det är med Ismail som den egentliga samanidmyntningen börjar. I de skandinaviska fynden finns inget mynt från någon tidigare samanid.

Däremot finns i det ryska fynden och samlingarna enstaka kopparmynt med Ismails far Ahmad som myntherre från myntorterna Samar-

läget för Isak att så snart som möjligt legitimera sig genom myntning. Beviset för detta är att det i de svenska myntfynden finns 15 exemplar från Samarkand (ett ex. av dessa se bild 1) och 1 exemplar från Naisabur (se bild 2) med Isak som myntherre.

GYNNA MYNTKONKAKTS ANNONSÖRER

Bild 1. Samarkand 914. Skala 1:1, foto J. Tamsalu, KMK (liksom följande).

Bild 2. Naisabur 914.

År 913/14 (år 301 efter Hidjrah) är intressant ur den synpunkten att det finns tre samanidiska myntherrar som präglar mynt detta år, nämligen Ahmad, Isak och Nasr. Den enda myntorten i de svenska fynden, som har alla tre som myntherrar, är Samarkand. (Dr H. Simon i Berlin, DDR anger också han Samarkand som enda myntort på ett kvantitativt likartat men betydligt mer vidsträckt material vad fyndorter beträffar, se referenslitteraturen.) I skrivande stund kan i svenska fynd 102 exemplar registreras, varav från Ahmad 50 ex. (49%), Isak 15 ex. (14,5%) och Nasr 37 ex. (36,5%). (Därtill finns i arkivaliska fynd, dvs. försvunna eller skingrade mynt, publicerade i de hittills 6 utgivna delarna av Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI = CNS, ytterligare 4 ex., varav 3 Isak-mynt.)

De 102 exemplaren fördelar sig på 8 åtsidesstamper och 22 fransidesstamper (varav 7 är identiska med fransidor på mynt präglade året innan). Att skillnaden mellan dessa i antalet stamper är så stor beror främst på att fransidesstampen, som bär myntherrens namn, användes

som överstamp och följaktligen slets ut snabbare. De 8 åtsidesstamperna används på följande sätt:

- 1 enbart av Ahmad
- 1 av Ahmad + Isak
- 3 av Ahmad + Isak + Nasr
- 2 av Ahmad + Nasr
- 1 av Isak + Nasr

Som synes kunde Isak använda åtsidesstamper som var gjorda under Ahmads tid. Materialet visar dessutom att en åtsidesstamp, som Isak använder tillsammans med Nasr, är tillverkad under Isaks tid.

Kan materialet säga något om produktionen under år 913/14? Ett svar på detta kan vi få om vi studerar fransidesstamperna. De 22 fransidesstamperna fördelar sig på följande vis:

Ahmad	9 (41%)
Isak	6 (27%)
Nasr	7 (32%)

Ahmads 9 fransidesstamper fördelar sig på 5.5 månader = 1.6 stamper/mån., Isaks 6 fördelar sig på ca 4 mån = 1.5 stamper/mån., Nasrs 7 fördelar sig på 2 månader = 3.5 stamper/mån.

Detta visar att produktionen under Nasrs första tid var högre än under de båda föregångarnas. Det kan därför vara intressant att som en jämförelse se hur motsvarande siffror ser ut för året innan, dvs. år 912/13 (med endast Ahmad som myntherre): summa 164 exemplar, som fördelar sig på 8 åtsidesstamper och 18 fransidesstamper. Man finner då att vad antalet stamper beträffar ser produktionen ut att vara ganska likartad.

Myntpräglingen under Isaks korta tid vid makten är, som vi sett, ganska normal och produktionen tycks stå sig väl i förhållande till Ahmad och Nasr. Spridningen av mynten avviker inte heller den från det normala, utan mynten tycks ha tagits emot av omgivningen på samma sätt som tidigare Ahmads och senare Nasrs mynt.

Referenslitteratur:

Barthold, W., Turkestan down to the Mongol Invasion. 2nd ed. London 1958

Markov, A., Inventarnyi Katalog I. S:t Petersburg 1896

Mirkhond, Historie des Samanides..., publié par C.F. Defrémery. Paris 1845. Reimpression Amsterdam 1974.

Simon, H., Das Jahr 301 H. in des samanidischen Münzprägung. (Dr Simon har vänligen låtit mig ta del av manuskriptet till sin artikel, som väntas bli publicerad under våren 1985 i Numismatische Vorlesungen, Heft 5, utgiven av Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, DDR).

Zambaur, E., Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'Histoire de l'Islam. Hanovre 1927.

Köper Säljer Värderar

ANTIKHALLARNA   Tel. 031-13 55 81
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg

EN RIKT MEDALJERAD KLOCKARE I BOLLNÄS

Av Torgny Lindgren

I MYNTKONTAKT/SNT 1983 nr 4–5 berättade vi under rubriken *En rikt medaljerad klockare i Västergötland* om klockaren Jonas Otterström och de tre belöningsmedaljer, som han fick under åren 1810–1854.

Vi kan nu berätta om en samtida kollega till Otterström, klockaren Erik Gustaf Axling i Bollnäs, som fick långt flera belöningsmedaljer.

I Inrikes Tidningar för den 29 maj 1816 läser vi följande notis:

Uppå anmodan af länets höfdinge, cabinets-kammarherren hr greve Sparre öfverlemnades af undertecknad sisl. palm-söndag uti Bollnäs kyrka till församlingens klockare Eric Gustaf Axling en större silfvermedaille med inskrift: *Illis, quorum meruere labores*, såsom ett nådigt vedermåle af kongl. maj:ts höga bifall till Axlings nedlagda mödor å en förmånligt inrättad egen salpeterlada samt till hans nit att hos allmogen införa timothei-gräsets odling, hvilken nu med mycken fördel begagnas. Till Axlings välförtjenta heder må äfven nämnas, att han af kongl. sundhets-collegium tvenne gånger blifvit ihågkommen med belöningsmedaillen för vaccination, den han använt på församlingens för hvarje år nyfödda barn, tillsammans 1.543. Tillfället var så mycket högtidligare, som alla närvarande synbart njöto en ädel fägnad att se förtjensten hedrad och belönt.

A. U. Bohnsack
P. & P. L.

När någon vid denna tid hade tilldelats *Illis quorum*, så var den administrativa gången den, att kungl. maj:t skriftligen befallde kammarkollegiet – som var tillsynsmyndighet för myntet – att låta prägla ifrå-

gavarande medalj och skicka den till behörig myndighet för vidarebefordran till den medaljerade (jfr Anteckningar om medaljen *Illis quorum meruere labores*, Nordisk Numismatisk Årsskrift 1943, s. 149 ff).

Emellertid finns i kammarkollegiets samling av kungl. brev från åren 1814–1816 inte något brev om en medalj till Erik Gustaf Axling. Men den nyss återgivna tidningsnotisen ger oss en ledtråd: den talar om, att klockaren Axling fått sin *Illis quorum* för förtjänster om salpeterstillverkningen. I ett kungl. brev daterat den 4 april 1815 fick kammarkollegiet nämligen veta, att kungl. maj:t hade funnit för gott "att med medailler hugna åtskillige personer, hvilka genom synnerligt nit och omsorg vid salpeter näringens bedrivande sig utmärkt"; kollegiet fick därför befallning att låta prägla och mot ersättning till kommitterade för salpeterstillverkningens upphjälpande överlämna "2ne st. medailler i guld om 20 ducaters vikt samt 10 st. i silfver af den större storleken, alla med inskriften *Illis quorum meruere labores*".

Initiativet till kungl. maj:ts belönning av "åtskillige personer" för deras nit om salpeterstillverkningen måste givetvis ha kommit från kommitterade för salpeterärenderna, som var tillsynsmyndighet för tillverkningen av salpeter – vid denna tid ett nödvändigt ämne för tillverkning av krut. Emellertid har ingen

skrivelse från salpeterkommitterade till kungl. maj:t, vare sig i detta eller i något annat ämne, kunnat återfinnas i riksarkivet. Men tidsammanhanget och den av prosten Bohnsack anförda anledningen till medaljbelöningen gör att vi kan utgå från att klockaren Axling var en av de tio som enligt kungl. maj:ts brev till kammarkollegiet den 4 april 1815 skulle få *Illis quorum* i silver.

Kungl. maj:ts brev angående 2 guld- och 10 silverexemplar av *Illis quorum* lästes upp vid kammarkollegiets sammanträde den 27 april 1815. Genom utdrag av kollegiets protokoll fick myntmästaren Olof Lidiin order att låta prägla ifrågavarande medaljer och lämna dem till kollegiet.

Vid kammarkollegiets sammanträde den 12 juni 1815 anmäldes, att Lidiin hade lämnat upp medaljerna i kollegiet och begärt ersättning "med fyratio ducater för guldmedaillerna och för de i silfver, vägande till sammans 48 7/8 lod, med 24 rdr 32 β". Kollegiet beslöt överlämna medaljerna till kommitterade för salpeterärenderna och vänligen anmoda dessa "att ersätta myntets kostnad med 40 ducater specie och 24 rd 32 β banco".

Av allt att döma fick klockaren Axling och de samtidigt med honom medaljerade sina *Illis quorum* att förvara, som det brukar kallas, inte att bära. Vid denna tid brukade kungl. maj:t nämligen uttryckligen säga ifrån, om en utdelad belönings-

Ill. 1. *Illis quorum meruere labores* av 18:e storleken med Karl XIII:s bild. Skala 1:1. I Kungl. Myntkabinettet. Foto (liksom följande) Jüri Tamsalu, KMK.

medalj skulle få bäras – i band eller i kedja – och myntet brukade då, mot särskild ersättning, förse den med en ögla avsedd för bandet eller kedjan.

I kungl. maj:t:s brev heter det, att de tio silverexemplaren av *Illis quorum* skulle vara "af den större storleken". Enligt B. E. Hildebrand: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar* etc. utdelades *Illis quorum* med Karl XIII:s bild av två storlekar, nämligen av 18:e och av 12:e storleken. "Af den större storleken" måste sålunda i detta sammanhang betyda: av 18:e storleken (Ill. 1).

I tidningsnotisen, som vi återgav inledningsvis, nämndes det att klockaren Axling hade fått två vaccinationsmedaljer; det spordes snart, att han fått tre. En notis i Inrikes Tidningar för den 7 oktober 1817 berättar:

Belönings-medajllen för vaccination, som af kgl. sundhets-collegium blifvit förärd till den förtjente klockaren E. G. Axling i Bollnäs för tredje gången, har uppå anmodan af länets vördade höfdinge, cabinets-kammarherren och riddaren af kongl. nordstjerne-orden högvälborne herr greve Sparre den 23 sistl. mars eller femte söndagen i fastan undertecknad till Axling öfverlemnad, efter en kort uppmuntran till honom att fortfara i samma berömliga verksamhet och nit för de medborgerliga dygderne, hvarigenom han redan gjort sig så utmärkt känd. Tillfället var för Axling så mycket dyrbarare, som det beledsagades af tacksamma föräldrars och alla närvarandes enhälliga högaktning för hans förtjenster.

A. U. Bohnsack,
prost och kyrkoh. i Bollnäs.

Tillkomsten av belöningsmedaljen *För befrämjad vaccination* är skildrad i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1961, s. 106 ff. Initiativtagaren till medaljen, medicinalrådet Sven Anders Hedin, yttrade i sitt förslag 1812, att de mest förtjänta av de vaccinatorer som belönades med medalj borde få tillåtelse att bära sina medaljer på bröstet i grönt band. Kungl. maj:t godkände förslaget om en särskild vaccinationsmedalj men fann det inte "tjenligt" att utdelade medaljer skulle få bäras.

Samtliga vaccinationsmedaljer utdelades därför att *förvaras*.

I enlighet med sundhetskollegiets förslag utdelade kungl. maj:t vaccinationsmedaljer 1814 för förtjänster om vaccinationen under 1812, 1815

Ill. 2. För befrämjad vaccination med Karl XIII:s bild. Skala 1:1. I Kungl. Myntkabinettet.

Ill. 3. För befrämjad vaccination med Karl XIV Johans bild. Skala 1:1. I Kungl. Myntkabinettet.

för sådana förtjänster under 1813 samt 1816 för förtjänster under 1814 och 1815. Vid alla tre utdelningstillfällena belönades klockaren Axling med medalj, som hade Karl XIII:s bild på åtsidan (Ill. 2).

Men 1818 tillät kungl. maj:t att de mest förtjänta av de medaljerade vaccinatorerna skulle få bära sina medaljer på bröstet. Klockaren Johan Blom i Vetlanda, som hade erhållit vaccinationsmedalj 1817 – givetvis utan rättighet att bära den – fick 1818 tillåtelse av kungl. maj:t att bära den på bröstet; sundhetskollegiet bestämde att den skulle bäras i vitt band. Eftersom Blom hade fått sitt medaljexemplar 1817, måste det ha haft Karl XIII:s bild på åtsidan. Bland de under 1816 mest belönade vaccinatorerna var det fyra, som sundhetskollegiet ville särskilt utmärka; kollegiet föreslog därför 1819 att de skulle få bära sina medaljer på bröstet i vitt band, och kungl. maj:t biföll detta samma år. Tack vare att Hedin efter tronskiftet 1818 hade skyndat sig att beställa ny åtsidesstamp, hade dessa fyra vaccinationsmedaljer Karl XIV Johans bild på åtsidan (Ill. 3).

En av dessa fyra synnerligen förtjänta vaccinatorer var klockaren Axling.

Vi har gått igenom de förslag om

belöningar åt förtjänta vaccinatorer, som sundhetskollegiet avgav till kungl. maj:t under åren 1819–1831; klockaren Axling nämns ett par gånger i dessa förslag. Såväl 1822 som 1826 föreslogs han till erhållande av vaccinationsmedalj, dock utan rättighet att bära den. Såväl 1827 som 1829 föreslogs han till erhållande av penningbelöning. Alla förslagen bifölls av kungl. maj:t.

Klockaren Axling var sålunda innehavare av minst sex vaccinationsmedaljer – samtliga i silver –, därav tre med Karl XIII:s bild, alla att *förvara*, och tre med Karl XIV Johans bild, varav en att bära och två att *förvara*.

På sin ålders höst blev klockaren Axling hugnad med en ny medalj; därom berättar statsrådsprotokollet i ecklesiastikärenden den 23 maj 1845:

Consistorii ecclesiastici i Upsala underdåniga skrifvelse af den 31 december förlidet år, hvarmedelst öfverlemnades ett af pastors embetet i Bollnäs till consistorium insändt memorial, deruti bemålde embete anmälte klockaren i denna församling E. G. Axling, hvilken i sådan egenskap derstädes tjenstgjort i mer än ett halft sekel med särdeles beröm så för sin skicklighet i kyrkosång som utmärkta ordentlighet i utföningen af sina tjensteåligganden samt det nit, hvarmed han utom de samma omfattat och befordrat allmänt nyttiga föremål

såsom barnundervisningen, koppypningen, saltpetertillverkningen, medicinaliers handhavande till socknens tjänst, oländig marks odlande, timotheiväxtens införskaffande och spridande m. m., att med någon häremot svarande utmärkelse eller belöning huggas; och hade consistorium med vitsordande af de angående Axling gjorda fördelaktiga uppgifter underdånigt anhållit, att han för sådan sin förtjänst måtte huggas med det nådebevis, som för honom må kunna anses lämpligt.

Enligt stats rådets underdåniga tillstyrkande täcktes kongl. maj:t i nåder bevilja och tillägga klockaren Axling medaljen för medborgerlig förtjänst i guld och af 5te storleken att i högblått band med gula kanter bäras å bröstet.

Klockaren Axlings medalj *För medborgerlig förtjänst* torde ha haft samma utseende som den medalj, som 1854 tilldelades klockaren Jonas Otterström och som vi visade i MYNTKONTAKT/SNT 1983:4-5, s. 120. Vi hänvisar till nämnda illustration.

Klockaren Axling fick inte länge glädja sig åt sin nya utmärkelse: han avled i Bollnäs den 27 maj 1846; han hade den 3 i samma månad fyllt 79 år.

En avslöjad stämpel

På bilden härinvid ser vi en Erik XIV:s klipping, försedd med en rysk kontramarkering från 1655. Dylåka utfördes i mycket stor omfattning på utländska, i Ryssland på 1650-talet allmänt begagnade talrar, inte minst nederländska. De är sedan länge välkända; benämningen är *jefimok*, pluralis *jefimki*. Den kontramarkerade klippingen däremot ansågs, när den på sin tid förvärvades av storsamlaren Sven Svensson år 1926 (sedan 1935 är som bekant samlingen deponerad i Kungl Myntkabinettet, inv.nr 21190:1260) som något utomordentligt ovanligt, ja unikt. Exemplaret härstammade ur G. von Franckens, Tallinn, samling (försåld 1926 genom Bobergs välkända företag i Stockholm; myntet har där nr 4). Det väger 22,68 g.

För en tid sedan erhöj jag ett brev från den kände ryske numismatikern I.G. Spasskij vid Eremitage's myntkabinett. Han berättade, att han höll på med en ny upplaga av sitt arbete om ryska jefimki* (utkommen Leningrad 1960) och att han skulle vara mycket tacksam, om jag kunde få tag på den svenska klipping med jefimok-stämpel, som sålts på von Franckens auktion. Givetvis kunde jag snabbt villfara hans begäran, eftersom myntet deponerats i Kungl. Myntkabinettet, och sände honom ett foto.

Några veckor senare erhöj jag ett brev från Spasskij, där han tackade för fotot och uppgifterna. Tyvärr måste han komma med den jobsposten, att myntet är kontramarkerat med falska stämplor, redan tidigare kända av honom! Svenssons intressanta förvärv var alltså i själva verket ett inte alltför sällsynt exempel på ett objekt som direkt tillverkats för samlare. Inte minst i Ryssland har detta förekommit i stor omfattning — man behöver bara tänka på alla sk novodels.

Lars O. Lagerqvist

*) Egentligen heter det i översättning: Om talern som ryskt mynt 1654-1659.

Erik XIV:s klipping 1563 med förfalskad rysk jefimok-stämpel. Svenssons samling. Foto: Gunnel Jansson. ATA.

Hildebrand-medaljen

Medaljen över riksantikvarien och numismatikern Bror Emil Hildebrand, modellerad av Ernst Nordin, präglad av Myntverket i 45 mm diameter och utgiven av Kungl. Myntkabinettet med bidrag av Sven Svenssons och Gunnar Ekströms numismatiska stiftelser, har nu utkommit. Det första silverexemplaret har tilldelats professor Philip Grierson, som höll den första Hildebrand-föreläsningen hösten 1984.

Intresserade samlare kan förvärva medaljen i brons. Man beställer den i så fall direkt från Myntverket, Box 401, 631 07 Eskilstuna, tel 016/12 03 00. Priset blir ca 150 kr inkl. etui.

Foto Gabriel Hildebrand, Raä.

Mitt i City

PEO Mynt & Frimärken

Med stor sortering av

Mynt • Sedlar
Medaljer

Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

Drottningg. 19, Box 16245
103 25 STOCKHOLM, Tel. 08-21 12 10

Storg. 2
852 30 SUNDSVALL, Tel. 060-11 15 40

AUKTION 31

27 — 28 april 1985
OPERAKÄLLAREN - Stockholm

Totalt ca 2.500 nr

med ett mycket rikhaltigt utbud av framför allt svenska mynt inkl.

STEN JOHANSSONS samling

Sverige med besittningar

Olof Skötkonung, penning R (3 ex)

Knut Eriksson, Uppsala RRR

Kristoffer av Bayern, Stockholm, örtug RRRR

Gustav Vasa, Stockholm fyrk 1532 RRR (2 ex)

daler 1535 R

2 mark 1557 RRRR

Västerås, mark 1538 RRRR

Stockholm, daler 1550 RR

Erik XIV, 2 öre (klipping) 1562 RRR

Johan III, 2 rosenobel RR

daler 1592 RR

Hertig Karl, daler 1597 R

Hertig Johan, daler 1617 RR

Gustav II Adolf, Riga, taler 1630 RR

Kristina, 1/2 daler 1641 RRR

mark 1641 RRR

Pommern, 1/2 taler 1640 RRR

Karl X Gustav, dukat u.å. RRR

Elbing, dukat 1657 RRR

Pommern, dukat 1656 RRR

– 2 taler 1657 RRRR

Karl XI, dukat 1667 RRR

dukat 1676 RRRR

Karl XII, Pommern, 1/3 taler 1697 RRR

Fredrik I, Ädelfors, 1/2 dukat 1741 RR, 1746 RR,

1747 RR

1 1/2 riksdaler 1727 RRRR

Gustav III, Ädelfors, dukat 1772 RRR

Gustav IV Adolf, dukat 1794 RRR

Oskar I, öre 1856. Tjock plants RR

Vidare finns utländska mynt som cirkulerat i Sverige, plåtmynt, sedlar, medaljer, litteratur, utländska guld- och silvermynt, antika mynt.

Den rikt illustrerade katalogen erhålles enklast genom inbetalning av 50:– på pg 3003-1 eller genom prenumeration för 1985 på auktionskataloger och lagerlistor genom insättning av 75:– på pg 3003-1

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28–30
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-14 02 20, 10 10 10

Jag och många andra har blivit tryckta på Strängnäs Tryckeri. Om du har kataloger, foldrar, brevpapper eller något liknande hör av dig till Ingemar Linder eller Jan Bjurenborg

STRÄNGNÄS TRYCKERI AB

Box 13, 152 01 Strängnäs
Tel. 0152-160 20

VI KÖPER UTLÄNDSKA MYNT

Dagspriser på guldmynt (spec. USA)

WALLIN & BAKOS AB

Kungsgatan 4B 2¹/₂ tr
Box 26058, 100 41 Stockholm
Tel. 08-10 00 57, 10 00 58

Synpunkter på skriftutgivning — redaktionens beklagande

I föregående nummer (s 43) lämnade herrarna Jönson och Saxin en utförlig redogörelse för utgivningen 1970 av N.L. Rasmussons *Sturetidens myntförhållanden*. Anledningen var en felaktig uppgift i Rolf Sandströms artikel i decembernumret. Här skall endast påpekas, att Sandströms manus, som kom redaktionen mycket sent tillhanda från kansliet, försetts med en del ändringar, däribland just den som föranledde Jönson/Saxin att författa sin inlägga. Anledningen torde ha varit, att den vid vårt kansli 1973 upprättade bibliografin över N.L. Rasmussons tryckta skrifter (*Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, december 1973) felaktigt uppger GNF som utgivare. Redaktionen beklagar denna oriktighet och det klåfingriga ingreppet i Sandströms manus.

Litet frågesport — för nybörjare och andra

Det finns många, som gärna vill pröva sina numismatiska kunskaper men det finns förhoppningsvis ännu fler, som gärna skulle vilja lära sig lite mer om vår intressanta och trevliga hobby. På försök börjar här en sida med

ett antal frågor. Svaren på dagens frågor kommer i nästa nummer av MYNTKONTAKT.

Du som är nybörjar har, helt naturligt, inte så stora kunskaper att Du utan vidare kan svara på dessa frågor. Försök då i stället att slå upp svaren i dina böcker!

Du kan förslagsvis lösa frågorna så här (alternativen finner Du efter frågorna):

- Du, som hållit på länge och anser att du kan mycket:**
Besvara frågorna utan att se på de olika alternativen.
- Du, som tycker att Du varken är mycket duktig eller är "nybörjare":**
Försök besvara frågorna med hjälp av alternativen.
- Du, som känner att Du inte kan tillräckligt mycket (enl. alt. 1 och 2):**
Försök att klara ut vilket alternativ som är rätt — med hjälp av Dina böcker.

Ganska fort kommer Du underfund med vilket alternativ som passar just Dig.

- Fråga 1** 1 Krona = 100 öre, tillkom enligt lagen om rikets mynt av år...?
- 2** Vilka år slogs svenska klippningar av koppar?
- 3** De första mynten slogs i Mindre Asien. Under vilket århundrade?
- 4** Med vilket årtal slogs svenska järnmynt senast?
- 5** I slutet av vilket århundrade utgavs de första medaljerna?
- 6** Under vilka år utgavs nödmynt i Sverige?
- 7** Vad kallas den sida på ett mynt på vilken myntherrens bild finns?
- 8** Vilket år upphörde Riksbankens skyldighet att inlösa sedlarna med guld?
- 9** Under vilken regent utgavs i Sverige silvermynten 4, 2 och 1 carolin?
- 10** Vilken siffra representerar "X"?

Forts. på s 66
till höger!

I Gustav Vasas och hans söners fotspår

SNF inbjuder medlemmarna (med familj, vänner etc) till en heldagsutflykt med tema enligt ovan fredagen den 24 maj 1985.

Programmet blir följande:

1. Förmiddagen ägnas åt besök på Gustav Vasas fädernegård RYDBOHOLM som ligger i Åkersberga c:a 20 km öster om Stockholm. Av slottet, som är privatägt, visas endast den äldsta delen det s k vasatornet. Rydboholm är nyrestaurerat och vi blir bland de första besökarna på flera år. ÖSTRA RYDS kyrka som ligger alldeles intill besöker vi också.

2. GRIPSHOLMS SLOTT, vasaättens stamgods, blir vårt nästa mål där vi guidas av Lars O. Lagerqvist. Lunch intages på Gripsholms värdshus.

3. Resa norrut genom Uppsala till ÖRBYHUS SLOTT, mest känt som Erik XIV:s sista fängelse. Erik dog där efter tre års fängenskap, troligen förgiftad. Dagen avslutas med ärtsoppsmåltid (ärtsoppa, ostgiffel, öl samt kaffe med kaka) i Eriks fängelsevåning. I anslutning till måltiden kåserar Torbjörn Sundquist om Erik och hans öde.

Resan är tänkt att genomföras i deltagarnas bilar. Deltagarantalet är begränsat och därför ber vi Er att så fort som möjligt inkomma med Er anmälan till kansliet (tel 08-67 55 98 vardagar 10.30–13.00). Absolut sista anmälningsdag är fredagen den 3 maj.

De som disponerar bil och har platser lediga ombedes meddela detta.

En trolig kostnad för allt detta blir c:a 150 kr.

Samlingsplats, resväg, tider m m meddelas i kommande nummer av Myntkontakt.

VÄL MÖTT den 24 maj!

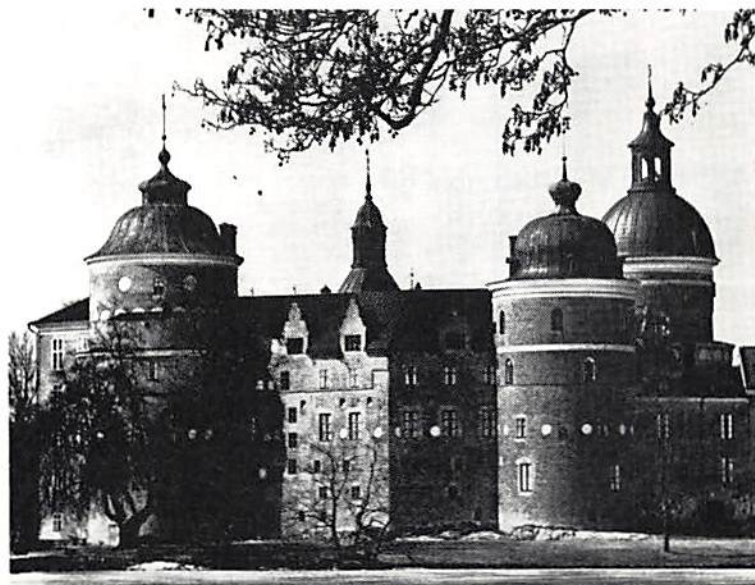
Torbjörn Sundquist

Vasatornet vid Rydboholms slott.

Örbyhus slott.

Gripsholms slott.

Alternativen till frågorna s 65:

Fråga	Alt. 1	Alt. 2
1	1873	1855
2	1525–1527	1625–1627
3	1:a århundradet f Kr (600-talet)	4:e århundradet f Kr (300-talet)
4	1942	1950
5	1000-talet	1300-talet
6	1535-1542	1715-1719
7	Åtsida	Frånsida
8	1924	1931
9	Karl XI	Karl XII
10	10	100

Bele

FRÅGE-SPALTEN

Fråga:

I MYNTKONTAKT nr 6, 1984 förekommer en notis om ändring i myntlagen m.m. Är det en ändring som inte omfattar 2-kr-myntet? Enligt SFS 1984:331 §3: "Mynt skall finnas i följande namnvärden nämligen 5 kronor, en krona, femtio och tio öre. Dessutom får minnes- och jubileumsmynt med andra namnvärden finnas".

Undertecknad är medlem i SNF och möjligen har MYNTKONTAKT i någon notis tidigare behandlat myntlagen men tyvärr så har jag misst den uppgiften.

Per Wahlgren
Säfte

Svar:

Nej, den har inte behandlats, tyvärr. MYNTKONTAKT/SNT övertogs först 1977 av SNF och den sk 1970 års myntlag, som trädde i kraft 1972, publicerade vi med vissa kommentarer i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*. De flesta notiserna skrevs av Torgny Lindgren och kan återfinnas i årgångarna 1971 (s 51-52, 152-154), 1972 (s 105-106, 149-151). Tävligen finns också behandlad 1974-75 (Lagerqvist och Sárkány) samt de nya mynten i årgång 1977. De flesta äldre nummer av NNUM kan fås från SNF:s kansli.

2-kronan gäller ännu!
Foto: ATA

Av vår nu gällande myntlag med sina förändringar (dessa har dock behandlats i MYNTKONTAKT) framgår, att mynt som infördes i 1873 års myntlag — med undantag av 5, 2 och 1 öre i brons före 1972 — fortfarande är lagligt betalningsmedel, alltså även 2-kronan. Som bekant upphör våra nuvarande 5- och 25-öringar att vara lagligt betalningsmedel 1 juli i år.

LLI

Fråga:

Hur förklaras dollartecknet \$?

Hur skall egentligen U.S.A.-dollartecknet, stora bokstaven S med två lodräta streck, tolkas?

Jag har i olika uppslagsböcker funnit tre olika möjligheter till tydning:

1) Bokstaven S skulle egentligen vara siffran 8 (åtta) och ursprungligen stå för 8 reales, dvs det spanska stormynt, som fanns i nya världen före U.S.A.-dollarn. 8 reales skulle ungefär motsvara taler-dollar och 8-reales-beteckningen skulle på något sätt övertagits av U.S.A.-dollarn.

2) Dollartecknet skulle verkligen vara bokstaven S, uppkommet ur solidus, det antika myntet, som lånats som beteckning. Här skulle i så fall föreligga en parallell till den engelska pundbeteckningen, £, av latinets libra.

3) Dollartecknet skulle ha uppkommit av att S står för States i United States och de två lodräta strecken av bokstaven U, som lagts över S.

Vilket är riktigt? Och om 1) eller 2) anses som rätt, varifrån då de två lodräta strecken? Och varför tre olika tolkningsförsök?

Gunnar Sundberg, Växjö

Svar:

Den idag vanligaste ekonomiska valutasymbolen är dollartecknet = S. Därför är det inte så underligt att många människor undrat över tecknets ursprung och kommit med egna tolkningsförsök. Vissa tolkningar har spridit sig vida. Bland dessa de i frågan ovan nämnda.

Själv har jag sökt i tillgänglig litteratur samt tagit kontakt med ameri-

kanska ambassaden. Tyvärr får man inget entydigt svar från något håll. Enligt Arthur Nussbaum i *A History of the Dollar*, New York 1957, finns följande förklaring: Dollartecknet har ett klart samband med peson. De två parallella linjerna representerar en av många förkortningar för "P", dvs första bokstaven i ordet *peso*. "S" står för pluralisformen, dvs *pesos*. Förkortningen S användes även för peson och finns bla i Argentina, samt för den portugisiska *escudon*.

Enligt amerikanska ambassaden i Stockholm är S:et en bruten 8:a. Denna siffra fanns på de gamla spanska 8-realmynten. Symbolen skulle då betyda 8 realer. De två lodräta barrerna förekom såsom Herkules pelare på 8-realmynt i Mexico City så tidigt som 1732.

Det finns andra som säger att dollartecknet utvecklades från förkortningen *ps*. Denna förkortning stod för pesomyntet eller den spanska dollarn. Man började skriva s:et ovanpå p:et och till slut blev det enbart ett s genombrutet av två lodräta linjer.

Frågeställarens två sista förslag har jag ej funnit några uppgifter om.

Ian Wiséhn

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08/11 08 07

Det finska jubileumsmyntet

om 50 markkaa 1985 till 150-årsjubileet av Kalevalas publicering kommer icke att tillhandahållas av SNF. Om läsaren inte vill vända sig till svensk mynthandel kan det beställas från:

Union Bank of Finland
Monetarium
PO Box 868
SF-00101 HELSINGFORS
Finland

Myntverket får ny huvudman?

Som bekant sorterar Myntverket under finansdepartementet; detta låter för den oinitierade ganska naturligt, men om man betänker att Riksbanken med sin i våra dagar mycket viktigare sedelutgivning inte gör det — den är ju ett organ för riksdagen, låt vara att ordföranden i riksbanksfullmäktige och riksbankschefen utnämns av regeringen — kan man ju fråga sig, varför tillverkningen av våra betalningsmedel skall ha olika huvudmän. Den enkla förklaringen är traditionen — myntutgivningen är mycket äldre och har varit konungens, numera regeringens, uteslutande privilegium, medan våra betalningsmedel av papper initierades av bankväsendet, först Stockholms Banco (1661-68) och sedan Rikets ständers bank, som fick sedelutgivningsrätt 1701.

Redan 1963 föreslog lokaliseringsutredningen att sedeltryckeriet skulle flytta från Stockholm till Sala. Eftersom riksbankens pappersbruk låg och ligger i Tumba befanns detta opraktiskt. En ny utredning föreslog i stället 1967, att sedeltryckeriet skulle förläggas till Tumba och sammanslås med pappersbruket. Härigenom skulle man inte förlora sin kunniga personal. En utredning inom statskontoret hade samma år den åsikten att mynt- och medaljtillverkningen även den borde flyttas till Tumba, något som bankofullmäktiges utredning helhjärtat anslöt sig till. (Ett mera utförligt referat återfinns i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1968, s 49-50).

Endast det förra förslaget kom som bekant att genomföras. Sedeltryckeriet ligger numera i Tumba, bredvid pappersbruket. Myntverket omorganiserades och justeringsverksamheten överfördes till Statens provningsanstalt, men själva mynt- och medaljtillverkningen fortsatte att sortera under finansdepartementet. Utlokaliseras skulle man emellertid och efter livliga debatter och dragkamp mellan olika lokalintressen i riksdagen — detta var under utlokaliseringens klang- och jubeldagar i början av 1970-talet — varunder bl.a Avesta och Söderhamn var på tal, beslöt man sig för Eskilstuna. Flyttningen ägde rum sommaren 1974. För en utomstående kan det, hur mycket man än åberopade behovet av lokal sysselsättning och tillgången på goda metallarbetare i Eskilstuna, te sig en smula egendomligt, att argumenten för det rationella i att landets betalningsmedel, vilka dock i första hand handhas av riksbanken, tillverkas på och distribueras från samma plats, inte fann gehör.

I alla händelser anser nu en utredning inom finansdepartementet, att Myntverket i fortsättningen bör sortera under riksbanken, lämpligen i form av ett aktiebolag. Saken får till sist bli föremål för regeringens och riksdagens prövning. Förmodligen tycker man där, att vi bör göra som våra grannländer, där denna reform

Auktioner

Beklagligtvis har MYNTKONTAKT/SNT i likhet med andra månadstidningar ganska lång pressläggning. De kataloger som når oss en knapp månad innan auktionerna skall äga rum kan, av naturliga skäl, först bli omnämnda i efterhand.

Galerie für Numismatik, Düsseldorf, hade en förnämlig auktion den 21 mars; som vanligt leddes den av katalogförfattaren, Anders Ringberg. Denna gång var det en specialauktion, omfattande Brandenburg-Preussen sedan medeltiden och Tyska Orden, dessutom ett avsnitt för litteratur. Inte minst de många brakteaterna var intressanta, men också många senare sällsyntheter, tex Georg Wilhelms, kurfurste av Brandenburg och Gustav II Adolfs sväger, ståtliga 3-taler 1631, som saknas hos Davenport. Ringbergs kataloger erhålles enklast genom insättande av 15 DM på postgiro Essen 2957 99-437, med angivande av Anders Ringbergs namn.

Oslo Mynthandel AS har utsänt en av sina sedvanligt eleganta och spatiösa kataloger — finns det vackrare omslag i Norden? Auktionen ägde rum helgen 23-24 mars i Hotel Scandinavia. Förutom en synnerligen förnämlig norsk avdelning med första delen av J.S. Christensens samling såldes en vacker kollektion antika, särskilt romerska mynt, en specialsamling kinesiska mynt och tidiga betalningsmedel, monterade i vackra "tavlor", norska medaljer mm. Speciella kommentarer kring några av objekten eller intressanta myntgrupper är författade av specialister som Kolbjørn Skaare och Jan H. Nordbo. Bland de svenska objekten märktes en Avesta 5-kopek 1787, vars tillkomst dock katalogförfattarna, G. Thesen och J. Aamlid, gett en felaktig förklaring — det var knappast Gustav III:s tanke att störa den ryska ekonomin genom denna falskmyntning, men däremot att förse sina trupper med betalningsmedel på det ryska område de aldrig lyckades erövra! Katalogen kostar 30 nkr och erhålls från Oslo Mynthandel, P.O. Box 355 — Sentrum, Oslo 1.

Ahlströms auktion i Stockholm innehåller som vanligt ett stort och omväxlande material. Den äger rum i april. I auktionen ingår framlidne Sten Johanssons stora samling. Se vidare annonsen s 26 i föregående nummer.

Svenska Numismatiska Föreningen säljer i maj en 8-daler ur Svenssons samling. Se omslaget! **Stockholms Auktionsverks** myntauktion, se nästa sida!

Ny mötesadress

Från och med mars håller SNF sina möten på Sandhammsgatan 50 A i Stockholm (buss 41 går dit, hållplats Östhammargatan). Där kan vi tillhandahålla kaffe, bröd och läsk till självkostnadspris. Välkomna!

redan är genomförd. Någon ny flyttning har däremot inte aktualiserats. Man kan erinra om att Den Kgl. Mynt i Norge alljämt ligger i Kongsberg och att flera stora myntverk under senare år flyttat ut från huvudstäderna, det engelska till Wales, det franska till trakten av Bordeaux. De två sistnämnda har dock behållit förvaltningen i respektive London och Paris, fransmännen även medaljtillverkningen med hänsyn till konstnärs- och samlarkontakter, utställningslokaler mm. Vad har lekrådet och regionmusiken att skaffa i Kongl. Myntets gamla lokaler på Kungsholmen?

LLI

SNF:s kansli

har postadress Östermalmsgatan 81, 2 tr ö g, 114 50 Stockholm. Telefon-tid måndag—fredag kl 10—13, tel 07/67 55 98, besökstid 10.30—12.30. Semesterstängt från midsommar till ca 1 september, samt över julhelgen.

Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner

avhåller årsmöte måndagen den 15 april 1985 kl 19.00 på Hessensteinska palatset, Riddarholmen, Stockholm.

Visning och föredrag av förste intendent Lars Sjöberg, Nationalmuseum. Anmälan kräves ej.

Medlemskap — som bl.a ger fri entré till Kungl. Myntkabinettet — erhålles genom att 50 kr insättes på postgiro 35 48 60-9. Ange namn, titel, adress på talongen och ange, att medlemskap önskas.

Många vackra riksdalrar på Myntkvalitén på Auktionsverket

Över 600 nummer innehåller Auktionsverkets värkvalité på mynt som går under klubban den 25 april. Bland de många vackra mynten finns objekt i alla prisklasser.

I det svenska materialet finns många toppobjekt som bör kunna tillfredsställa den verkligt kräsne samlaren. Eller vad sägs om tre Gustav Vasa dalar med 1559 års daler som pricken över i? Dessutom riksdaler 1610 utsökt väl utpräglad, riksdaler Karl X Gustav, Karl XI, flera Karl XII och Ulrika Eleonora. Andra förnämliga mynt är dubbelriksdalern 1727 och en jubileumsriksdaler 1721, som inte är av denna värld. Auktionens verkiga toppobjekt är 4 dalern 1757 i en mycket hög kvalité.

För den guldmyntintresserade finns både Ädelforsdukat och Daladukat samt ett stort antal andra svenska och utländska guldmynt.

Auktionen äger rum torsdagen den 25 april 1985 i Auktionsverkets lokaler i Gallerian med visning dagen innan mellan 08.30–15.00 på Myntavdelningen, Regeringsgatan 19, 1 tr.

Madeleine Greijer

Visste Du att ...

...vår äldsta numismatiskt-historiska notis gjordes på 1400-talet av vår förste historieskrivare, Ericus Olai (död 1486), och att den handlar om "drottning Margaretas blygdpenning"?

...våra första myntbeskrivningar återfinns hos Peder Swart, författaren till Gustav Vasas historia och död 1562, och att de gäller Hedemora-klippingarna 1522 och Søren Norbys Visby-skillingar?

...Olaus Petri (död 1552) är den förste som omnämner Sigtuna-mynten (i sin krönika), men att det av hans viktuppgift framgår, att han aldrig sett något?

...att Johan III:s sekreterare, Rasmus Ludvigsson, på 1570-talet på kungens befallning betalade så mycket som 6 daler för en "sturemark"?

Riksdaler 1610

Riksdaler 1676

4 daler 1757 (skala 1/2)

...att Johannes Bureus, sedermera vår förste riksantikvarie, så tidigt som omkring år 1600 — i sin väldiga anteckningssamling "Sumlen" — ritar av en gjuten förfalskning av denna "sturemark"?

...att vår siste katolske ärkebiskop, den landsflyktige Olaus Magnus (död 1559), som i sin *Historia* har många intressanta uppgifter om mynt- och penninghistoria, var vår förste myntsamlare?

...att redan Gustav Vasa visade sig intresserad för myntfynd, dock bara som bidrag till silvret i "Herr Eskilsgemak"?

...men att hans son hertig Karl (IX), när han 1599 erhöi ett fynd av brak-teater med E eller M från Tystberga i Södermanland, inte smälte ner det utan lät lämna det till förvaring i "Archivum"?

...och att en del av detta fynd torde ha ingått bland de mynt, som Gustav II Adolf 1630 överlämnade till Johannes Bureus till förvaring och som denne katalogiserade?

...och att dessa mynt utgör grunden till Kungl. Myntkabinetets samlingar?

En föregångare till kontokortet

Då Nordiska Kompaniets hus på Hamngatan 18-20 i Stockholm var nybyggt 1915 (arkitekt var Ferdinand Boberg; om- och tillbyggnad 1961-63 av arkitekt H. Asplund; ytterligare tillbyggnader vid Regeringsgatan 1971-73 av arkitekten B. Lindroos) var kontanter den enda redlighetsymbolen som gällde. Säkerligen var det då som nu många som behövde lite mer av den kontanta varan när man handlade i varuhuset. Köpvorna ändrades vartefter. Den fasta kundkretsen började snart inse det opraktiska i att ständigt ha tillräckligt med pengar i beredskap när man gjorde ett NK-besök. Från varuhusets sida var det viktigt att ge kunderna service även i denna fråga. Samtidigt befrämjades försäljningen. De första kontobrickorna såg dagens ljus. Innehavarna av dessa bricker blev fler och fler. Förutom praktiska fördelar såg kunderna förstas nyttan med den räntefria betalningskrediten. Det som köpts under en månad behövde ju inte betalas förrän i slutet av nästkommande.

Kontobrickan från NK är oval och har måtten 34x27 mm och är präglad i brons. Dess åtsida visar NK-monogrammet nederst. I mittpartiet går ett horisontellt band med kontots inslagna nummer. I bakgrunden ett stiliserat mönster. Frånsidan visar NK-husets fasad mot Hamngatan och Regeringsgatan.

I. W.

Foto: Gabriel Hildebrand, RAÄ.
Skala:1:1.

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) på Västanfors Industriens matsal kl 19.00.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Mötesdagar 15/4 och 13/5. Lokal: Traktören, Köpmansgatan 20, kl 19.00. Antiksektionen: 24/4 och 8/5. Lokal Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, kl 18.30-21.00.

HALMSTADS MYNTKLUBB. Lokal: Gerekegården, Kyrkogatan 11, Halmstad. Möten den 1/4, 6/5, 3/6 med början kl 19.00. Övriga upplysningar: N-E Ericsson, tel 035/12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal 11/4 och 9/5. Upplysningar: Evert Olofsson 0413/221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar: tel 0480/136 61, 115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150/210 45 el 151 00.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARE. Månadsmöte 21/4 på Rådastrand. Föredrag, frågesport, auktioner m m. Upplysningar: 0563/407 25.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad, den 19/4, 17/5, 14/6 och 19/7. Listor och upplysningar gm Ingvar Nilsson 044/713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möten varje månad. Lokal: Utbildningshuset Studentlitteratur, Åkergränd 1. Upplysningar: tel 046/12 25 93.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar: tel 0155/134 29, 671 54, 128 41. Fastställda dagar, våren 1985: 15/4, 13/5.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND kommer att under 1985 hålla månadsmöten med auktioner i lokalen BORGEN i Helsingborg följande tisdagar: 2/4 och 7/5 samt 3/9, 1/10, 5/11 och 3/12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möten med auktion på restaurang TERASSA, Rådhusorget 23 Nässjö den 23/4, 28/5, 27/8, 24/9, 29/10 och 26/11 kl 19.00. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910/186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB håller möten i Valbo Kommunhus kl 19 den 3/4, 8/5 och 5/6. Upplysningar: tel 026/13 11 77.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Upplysningar: Björn Carlsson, tel 0500/802 44.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING, Malmö har möten 25/4, 30/5, 26/9, 31/10 och 28/11 i IOGT-lokalen, Engelbrektsgratan 20, 2 tr. kl 19.30. Mynten visas i auktionslokalen från 18.30 samt i klubblokalen de två föregående tisdagarna kl 19-21. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö håller öppet varje tisdag kl 19-21 under september-maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl 18.30 i Rembostugan, Hedemora. Upplysningar: tel 0226/562 78.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Södersläotts Sparbanks samlingsal, C B Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotteri m m. Upplysningar: tel 0410/345 44.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje har möten i Wendelas rum, biblioteket Luna kl 19.00 den 11/4 och 9/5. Upplysningar: tel 0755/619 38, 313 14, 664 75.

UPPSALA MYNTKLUBB sammanträder på Skandia, Drottninggatan 1 A den 23/4. Upplysningar: 018/11 50 00.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion den 26/4, 30/8, 27/9, 25/10 och 29/11 kl 19.15 på IOGT-logen Standard, Tomasgatan 34, Vetlanda. Anordnar Myntets Dag på Vetlanda Stadshotell 17/3. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möte andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag o dyl följs av auktion. Upplysningar: tel 0345/112 95.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö har möte på Röda Korset, Hovsgatan 11, kl 19.20 den 17/4 och 23/5. Vid samtliga sammanträden myntauktion.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på Jakobsgatan 13 A kl 19.00 den 3/4 Medlemmar i myntklubben: Myntepisoder, 8/5 Visning av L. O. Lagerqvists diabolserie över svenska mynt, 5/6 bytesafon med auktion. Närvaroloteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021/11 15 57.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion onsdag kl 19.00 den 24/4, Järntorgsgatan 3. Upplysningar: tel 019/13 73 54 o 13 52 13.

Juni

3/ 5
6
10/12
12/13
12/14

Utrecht, van der Dussen
London, Spink
Mannheim, KPM
London, Spink
München, Hirsch

MÄSSOR

MÄSSOR

20-21/4 FriMynt 85. 11:e internationella mynt- och frimärksmässan i Helsingborg.
21/4 Berna 85. 14:e internationella myntmässan i Bern. Ansvarig: Numismatiska Föreningen på samma ort.
28/4 München
19-20/10 Zürich

AUKTIONER

SVERIGE

April

25 AB Stockholms Auktionsverk
27/28 Ahlströms Mynthandel AB, Stockholm

Maj

20/21 Svenska Numismatiska Föreningen
(endast medlemmar)
23 AB Stockholms Auktionsverk

UTLÄNDSKA

April

11/12 Zürich, Sternberg
12/13 Hamburg, Emporium
15/16 Wien, Rauch
15/16 Amsterdam, Schulman
16/17 Zürich, Spink
18/20 Köln, Kölner Münzkabinett
19/20 Bern, Schw. Creditbank
22/23 Köln, Schulten
24/26 München, Gießener Münzhandlung
29/30 München, Lanz

Maj

2/ 3 Luzern, Hess
7/ 9 Zürich, Bank Leu
8/10 Essen, Schenk-Behrens
13/15 Frankfurt, Peus

STOCKHOLMS NYA MYNTHANDEL

hälsar gamla och nya kunder
välkomna.

Vi har bl.a. för närvarande ett stort
urval av romerska mynt både från

REPUBLIKEN
och
KEJSARTIDEN

Skriv eller ring
för närmare upplysningar.

SELINS MYNTHANDEL AB

Malmskillnadsgatan 29
111 57 STOCKHOLM
Tel. 08/11 50 81

25 APRIL MYNTAUKTION

Visning 24 april 8.30 – 15.00

Auktionen innehåller många guldmynt bl a

Karl XI, dukat 1681
Karl XII, dukat 1713

Adolf Fredrik, dukat 1761, Ädelfors
Karl XIII, dukat 1810, Dalarna

En intressant samling svenska riksdaler i mycket god kvalitet
kommer också att säljas bl a

Gustav Vasa, daler 1559, Stockholm
Karl X, riksdaler 1654

Karl (IX) riksföreståndare, daler 1603
Karl XI, riksdaler 1676, originalpräglad

Visning äger rum i våra Mynt- och Frimärkslokaler, Regeringsgatan 19, 1 tr
Illustrerad katalog 5:–

AUKTIONSVERKET

AB STOCKHOLMS AUKTIONSVERK
Det äldsta i världen. Det största i Norden.
JAKOBSGATAN 10. BOX 10256. 103 25 STOCKHOLM. TEL 08-14 24 40